

Capítulo de libro:

Miret, Pau (2024). «Evolució esperada de la població escolar i la seva incidència sobre la planificació educativa» en *Observatori de l'educació local. Anuari 2023*, pp. 28-35 Barcelona: Diputació de Barcelona (Eines. Educació; 14)

Observatori de l'educació local

Anuari 2023

Col·lecció **Eines**
Sèrie Educació **14**

Evolució esperada de la població escolar i la seva incidència sobre la planificació educativa

PAU MIRET GAMUNDI

Investigador del Centre d'Estudis Demogràfics (CED)

Educació infantil i obligatòria, del naixement a la majoria d'edat

El marc legal fa obligatòria l'escolarització durant la dècada vital que transcorre entre els 6 i els 15 anys, període en què les institucions públiques han de proveir d'una educació primària i d'una primera etapa d'educació secundària a qui ho requereixi. A més, ens hem dotat de la possibilitat d'accés a una plaça pública en una segona etapa d'educació infantil, entre els 3 i els 5 anys, i estem en vies d'avançar-la als 2 anys d'edat. En total, quatre cursos escolars d'educació infantil i deu de primària i secundària inicial entrarien com a dret garantit públicament, des del curs escolar que comença en l'any natural en què l'infant fa 2 anys fins aquell en què en fa 15.

Voldríem destacar que existeix una opinió força estesa en la investigació educativa que estableix que, per una part, l'educació hauria de començar entre els infants com abans millor i, per altra part, que l'escolarització caldria que finalitzés —com a mínim— amb una secundària postobligatòria, és a dir, al voltant dels 18 anys per a qui no ha sofert cap interrupció o repetició. En aquest sentit, es considera que deixar-la així que es permet legalment, tot just complir 16 anys, és abandonar l'escola prematurament.

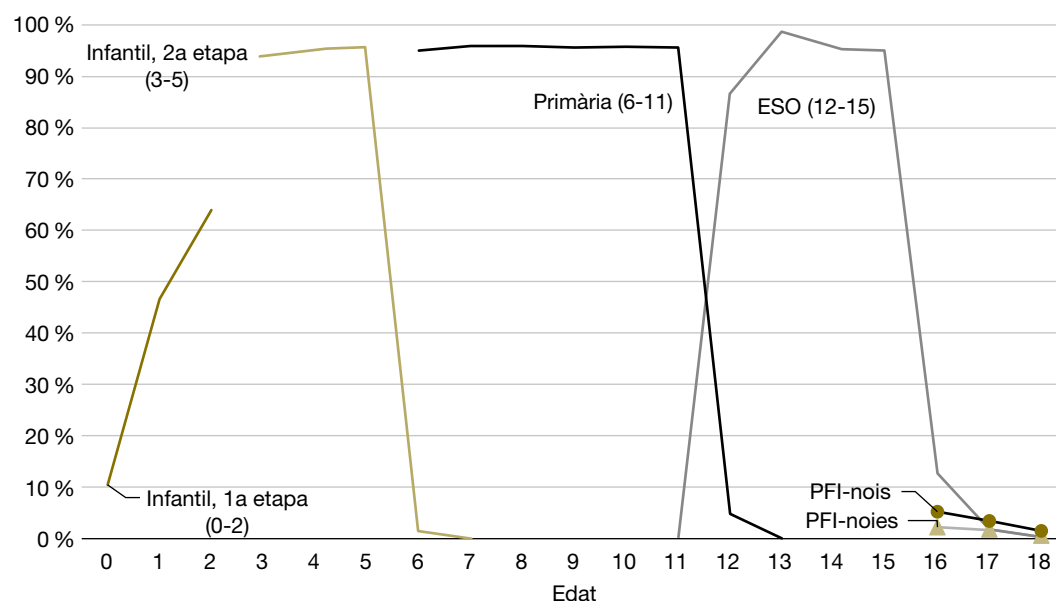
Per fer una previsió no només precisem la població a curt o mitjà termini, sinó també les taxes d'escolarització a escala d'edat —com a mínim— i, a partir del moment en què comencen a apreciar-se diferències per sexe, caldrà també tenir en compte el gènere. A més, per preveure la població escolar també ens interessa establir l'abast de l'oferta formativa pública, concertada o completament privada, ja que en la primera és on poden incidir de manera més efectiva les administracions públiques. També tractarem la variable relativa a la nacionalitat dels infants matriculats, aprofitant que és una dada contemplada en els registres. Com veurem en l'apartat final, el creixement migratori té actualment una influència determinant en el volum i les característiques de l'alumnat de les nostres escoles.

Centrem-nos ara en el curs escolar 2021-22, ja que l'any 2021 es va fer un cens de població i una enquesta complementària de gran abast que ens serà molt útil per als càlculs que presentem a continuació.

Les primeres fases escolars es componen de les dues etapes d'infantil, primària i educació secundària obligatòria (ESO) i dels programes de formació i d'inserció (PFI), destinats aquests últims als infants que no hagin assolit l'acreditació corresponent a l'ESO (gràfic 1). A excepció del PFI, no cal diferenciar per sexe, ja que nois i noies s'inscriuen en la mateixa proporció.

La primera etapa de l'educació infantil està força estesa, abasta un 10,5 % dels nans que encara no han complert l'any, passa per un 47 % dels que ja l'han superat i s'enfila fins a un 64 % per als que han complert el segon aniversari. En aquesta fase escolar, la provisió de places públiques abasta tres de cada cinc cobertes, essent les dues restants completament privades. Amb les dades d'alumnat matriculat al curs 2022-23, la taxa d'escolarització de la primera etapa de l'educació infantil ha pujat al 12 i el 49 % entre els menors de l'any i amb un any d'edat respectivament, i ha saltat fins a un 71 % per als de 2 anys. Les places públiques s'han mantingut als 0-1 anys, però han augmentat fins a dues de cada tres als 2 anys d'edat. Així, doncs, es comença a notar amb força l'oferta de places subvencionades en aquesta franja i és de preveure que aquest percentatge s'aproximi al que s'observa als 3-5 anys, que oscil·la entre el 94 % als 3 anys i el 96 % als 5 anys, sense arribar a la totalitat de la població infantil però quasi, tot i que és considerada una etapa d'escolarització de provisió pública, però a l'albir de pares o tutors en el seu ús. En aquesta etapa, tres de cada cinc places eren completament públiques i la pràctica totalitat de la resta concertades, amb un xic més de l'1 % exclusivament privades.

Gràfic 1. Taxes d'escolarització segons l'edat i l'etapa educativa, província de Barcelona, infantil i obligatòria. 0-18 anys, curs 2021-22

Font: elaboració a partir de l'Estadística de l'ensenyament (Departament d'Educació) i del padró continu de 2021 (Institut d'Estadística de Catalunya, Idescat).

La taxa d'escolarització en la segona etapa de l'educació infantil (6-11 anys) es manté a aquest nivell del 96 %, confirmant l'abast de l'escolarització a la pràctica totalitat de la població d'aquestes edats. Aquí la pública arribava a quasi dues de cada tres places, la concertada a una de cada tres i la completament privada a un xic més de l'1,5 %.

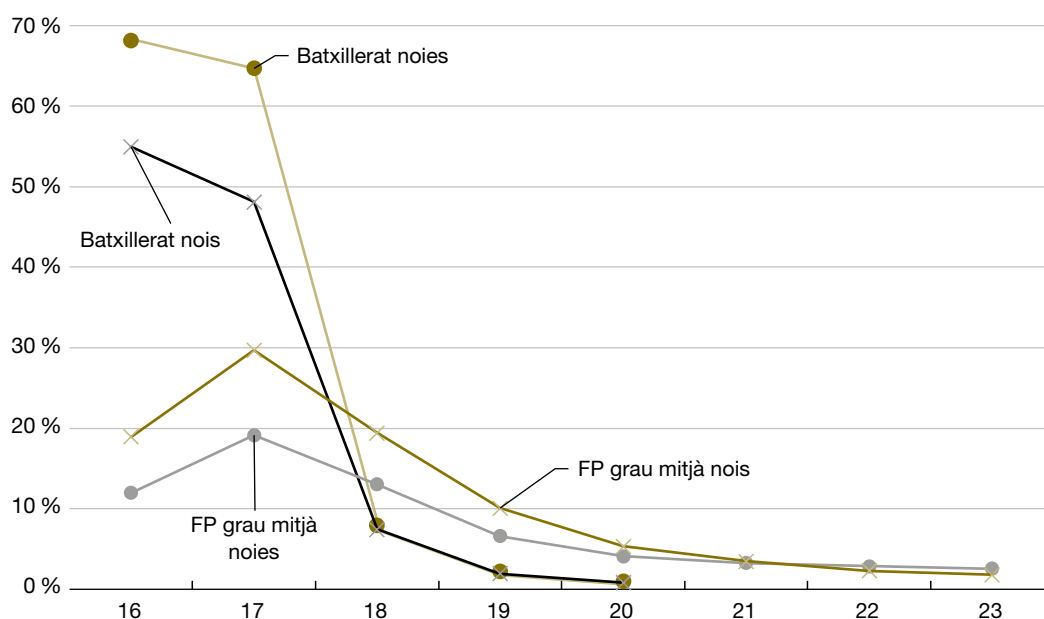
A partir d'aquesta etapa es recull la nacionalitat dels infants matriculats. El 82 % la tenien espanyola i entre la resta destaquen les del Magreb (5 %), les centre i sud-americanes (4 %), asiàtiques i d'Oceania (3 %) i de la resta de la Unió Europea (3 %). La varietat en les nacionalitats d'aquesta etapa escolar no obligatòria ens dona una idea clara dels reptes i les oportunitats de l'escola infantil en l'actualitat.

L'educació secundària obligatòria, l'ESO, entre els 12 i els 15 anys, és la que presenta la major escolarització, ja que es pot afirmar que abasta la totalitat de la població d'aquestes edats. L'educació completament privada no arriba a un 2 %, mentre que la pública assoleix un 61 % i la concertada el 37 % restant. Cal tenir en compte que, en els casos que el pare o la mare no tinguin la nacionalitat espanyola, com més gran és un infant, més gran és també la probabilitat que el jove s'hagi nacionalitzat. Tot i aquesta recança per establir patrons de migració, cal destacar que, entre l'alumnat d'ESO, un 88 % tenia nacionalitat espanyola, un 4 % centre o sud-americana, un 3 % d'un país de l'Àsia o d'Oceania i un altre 3 % d'algun país del Magreb.

Educació secundària no obligatòria, a partir dels 16 anys complets

Des dels 16 anys en endavant entrem en el món de l'escolarització voluntària, malgrat que la puguem considerar més o menys recomanable (gràfic 2). Segons el vigent estatut del treball, ja es pot ingressar en el mercat laboral, tot i que és necessària l'aquiescència paterna si no s'és major d'edat. Així doncs, escola i feina comencen a competir, si no és que es consideren compatibles. Recordem que deixar completament els estudis a aquesta edat es valora com a prematur, i s'espera que l'abandonament no arribi a un 10 %, de manera que la política educativa hauria de dirigir-se

Gràfic 2. Taxes d'escolarització en educació secundària postobligatòria, província de Barcelona. Població de 16 a 23 anys, curs 2021-22

Font: elaboració a partir del cens de 2021 (Institut Nacional d'Estadística, INE).

a aconseguir que pràcticament tothom assoleixi com a mínim una segona etapa d'educació secundària, ja sigui en l'àmbit acadèmic (per via del batxillerat i la universitat) o professional, amb un mòdul formatiu de grau mitjà o superior.

Tanmateix, avui en dia, l'escolarització es precipita entre els 16 i els 17 anys en cinc punts percentuals en les noies i en deu en els nois, i arriba respectivament a un 88 % i un 84,5 %. Un abandonament escolar prematur d'entrada força preocupant, sobretot el masculí. Encara tenim joves acabant l'ESO, especialment entre els nois de 16 anys. A més, el programa de formació i inserció (PFI) intenta activament reduir aquestes substancials magnituds per a estudiants que no tenen l'acreditació de l'ESO, amb una presència més que modesta, ja que arriba a un 2 % de les noies i a un 5 % dels nois de 16 anys, i a un 2 i 3 % respectivament als 17 anys (gràfic 1).

Però l'educació postobligatòria entre la joventut que cal analitzar amb més precisió és la que s'amaga sota el batxillerat i els mòduls formatius de grau mitjà (gràfic 2), que són les eines més efectives que tenim a l'abast per lluitar contra l'abandonament escolar prematur. Aquí és on apareixen de manera contundent les divergències de gènere, ja que als 16 i els 17 anys les matriculacions en batxillerat són significativament superiors entre les noies que entre els nois: en concret 13 i 17 punts percentuals (pp) respectivament a cada edat. A partir dels 18 anys s'igualen i des dels 20 pràcticament ningú estudia batxillerat. Un llindar que obre i tanca de manera diferencial per gènere les portes a l'educació universitària.

Certament, no tothom ha de seguir una trajectòria acadèmica, i fins i tot és desitjable l'opció de la formació professional (FP). De fet, es constata una quasi recuperació de l'equilibri de gènere en l'educació no obligatòria entre el jovent quan afegim l'FP a l'equació, ja que la distància en aquesta trajectòria formativa és a favor dels nois, en 7 pp als 16 anys i en 11 pp als 17 anys. Distància que no aconsegueix igualar completament les taxes d'escolarització segons el sexe, però que les disminueix considerablement: en efecte, aquestes són als 16 anys del 93 % entre les noies i del 94 % entre els nois, i als 17 anys del 88 i 85 % respectivament. Des de la planificació educativa hauríem d'incrementar aquests percentatges fins abastar la pràctica totalitat de la població, tot i que prioritzar la via acadèmica o la professional ja és una decisió política, malgrat que sembli que hi ha certa unanimitat en el fet que caldria reforçar la segona.

En aquest nivell no només cal esbrinar l'abast de l'escola pública, privada i concertada en cada branca de la secundària no obligatòria, sinó també necessitem, per a la planificació, saber quines són les diferències de gènere que s'amaguen sota cada etiqueta educativa.

Pel que fa al batxillerat, l'escola pública (un 62 % del total) es concentra majoritàriament en les Ciències i Tecnologia (47 %), un xic menys en les Humanitats i Socials (43 %) i força menys en Art (10 %). En contrast, l'escola privada (22 % del total) se centra majoritàriament en les Humanitats i Socials (50 %) i no tant en Ciència i Tecnologia (42 %) o Art (8 %). Finalment, el batxillerat en centres concertats arriba al 16 %, i més de la meitat de l'alumnat segueix la branca en Humanitats o Socials (51 %) i la resta, en gran part, Ciències i Tecnologia (46 %) i molt poc en Arts (3 %). En relació al sexe, la major taxa de feminització es registra en el batxillerat artístic (el 78 % són noies), seguit de Ciències i Tecnologia (60 %). La menor s'observa en Humanitats i Socials, on un 54 % són nois.

Els cicles formatius presenten uns valors d'escolarització pública, privada i concertada molt similars als anteriors, en concret i respectivament un 62 %, un 21 % i

un 17 %. Aquests mostren una major diversitat que el batxillerat i és en el grau mitjà d'FP on la fractura de gènere és més aclaparadora. Així, pràcticament tothom és home en àrees d'instal·lació i manteniment, electricitat i electrònica, emergències i protecció civil, fabricació mecànica, transport i manteniment de vehicles o energia i aigua (on són noies entre un 2 i un 4 %). En contrast, en sanitat o tèxtil i confecció de pell més de tres quartes parts són noies, i en serveis culturals i a la comunitat ho són pràcticament la totalitat de l'alumnat, amb només un 15 % de nois. De fet, només en la formació en indústries alimentàries o químiques es dona la paritat de sexes.

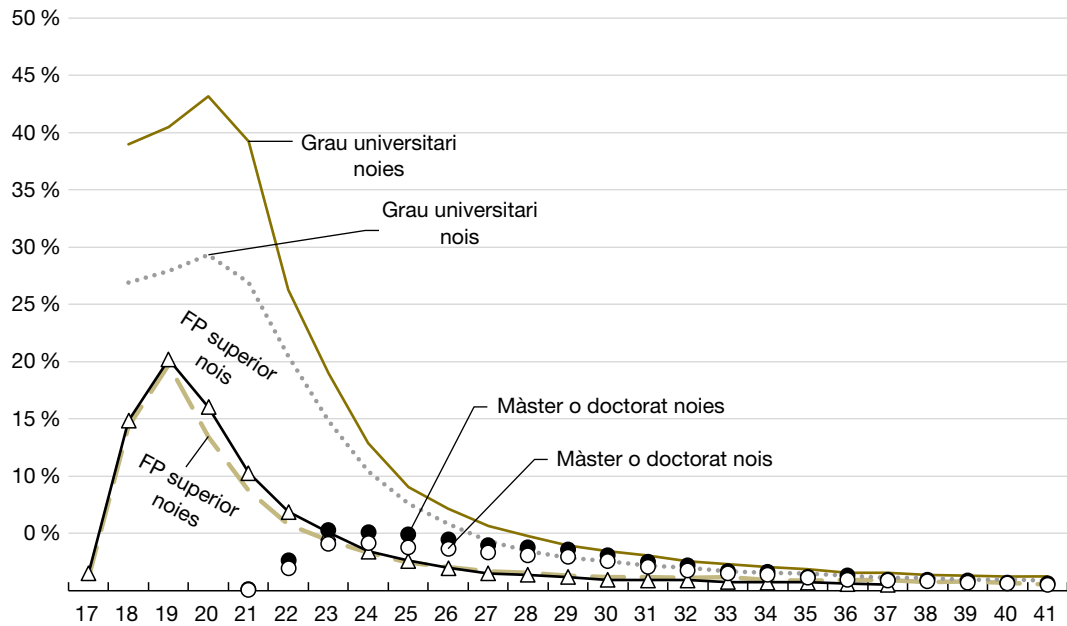
Cal destacar, finalment, que la més gran presència del sector privat en mòduls formatius de grau mitjà es registra en sanitat (41 %), així com ho són 1 de cada 3 matrícules en imatge i so, hostaleria i turisme, activitats físicoesportives, 1 de cada 4 de les places en imatge personal, i 1 de cada 5 en les indústries alimentàries i informàtica i comunicacions. En l'altre pol, l'escolarització privada es troba absent en arts gràfiques, fabricació mecànica, edificació i obra civil, energia i aigua, fusta, moble i suro, química, seguretat i medi ambient, emergències i protecció civil o en indústries extractives.

L'arribada de població immigrant amb més de 15 anys planteja un repte de primera magnitud a l'escola, ja que la seva trajectòria escolar, si s'ha donat fora del país d'arribada, pot ser significativament diferent. A més, a aquesta edat se'ls permet la integració al mercat de treball, sempre que disposin de la documentació necessària. Aquí tampoc podem copsar íntegrament la magnitud del procés migratori, ja que no coneixem la procedència escolar de l'alumnat d'aquestes edats, sinó únicament la nacionalitat en el moment de matricular-se. Hi ha un cert desequilibri entre les nacionalitats de l'alumnat de batxillerat i de cicles formatius de grau mitjà. Mentre que les matrícules del primer són en un 92 % de nacionalitat espanyola, les del segon ho són en un 88 %, una diferència de quatre punts percentuals que es reparteixen quasi del tot en les nacionalitats centre i sud-americana (3 % en el batxillerat, 6 % en els cicles formatius) i les del Magreb (un 1 % i un 2 % respectivament).

El grau superior de formació professional i els estudis universitaris

Malgrat que l'educació superior no forma part de l'àmbit d'actuació de la Diputació, té una forta significació en l'àrea de la província de Barcelona, tant en grau de formació professional com en l'universitari (**gràfic 3**). Les taxes d'escolarització en FP superior comencen a ser significatives als 17 anys, abasten el màxim als 19 anys (amb un 20 %) i arriben als 25 anys amb una certa consistència. La seva aparició i l'extensió constitueix un gran èxit, malgrat que són sobrepassades àmpliament per la universitat, un ensenyament molt més consolidat. Mentre que les diferències entre sexes pràcticament no es perceben en els cicles formatius de grau superior (potser un xic més present entre els nois de 20-23 anys), a escala de grau universitari es nota substancialment la més gran presència femenina. En efecte, les matrícules entre els 18 i els 21 anys en aquest nivell són deu punts percentuals superiors entre les noies que entre els nois.

**Gràfic 3. Taxes d'escolarització en educació superior, província de Barcelona.
Curs 2021-22**

Font: elaboració a partir del cens de 2021 (Institut Nacional d'Estadística, INE).

Previsió de població escolar en infantil, primària i secundària obligatòria

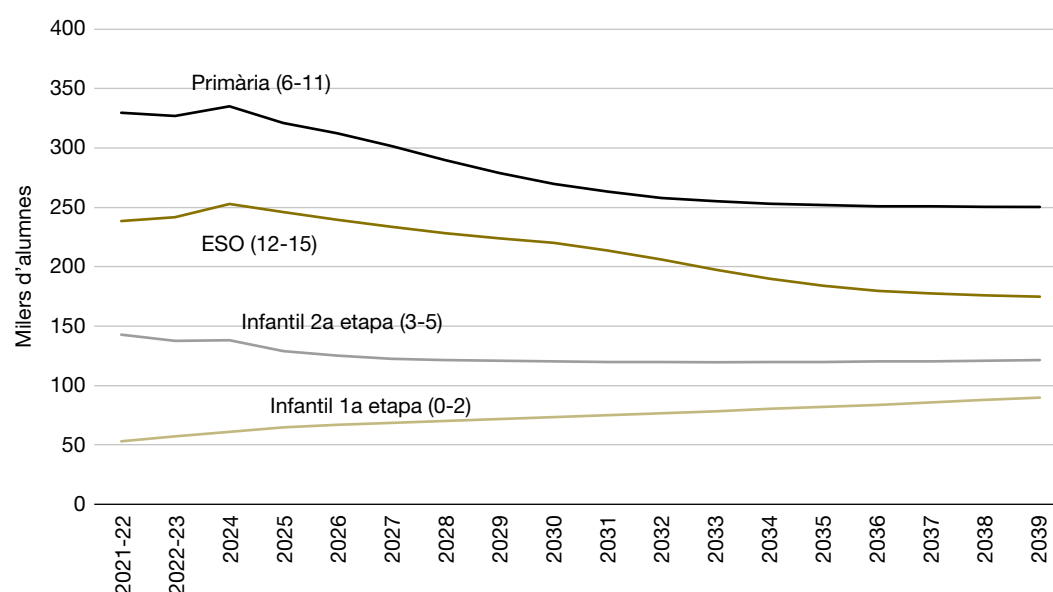
El registre civil inscriu els naixements segons el domicili de residència de la mare. Disposem del recompte definitiu de nadons a la província de Barcelona fins a l'any 2021 i del provisional de l'any 2022, i ja ens podem fer una imatge força fefaent del que ha passat l'any 2023. La resta són projeccions. Amb tot plegat podem fer una ràpida mirada al passat, una ullada al present i preveure a què ens exposem en un futur en relació a la població escolar, ateses les projeccions i observats els patrons d'escolarització en els anteriors apartats.

Per tothom és reconegut el *baby-boom* (que podem traduir per «explosió d'infants»), que marcà un pic a la província de Barcelona de 90.841 naixements l'any 1974. Uns nadons que gaudiren d'una expansió educativa tot just inaugurada amb la Llei General d'Educació de 1970, amb una escolarització obligatòria entre els 6 i els 13 anys, corresponent a vuit cursos d'Educació General Bàsica, l'EGB. També és història força coneguda que les escoles es buidaren en arribar les generacions relativament poc nombroses nascudes en les dues dècades finals del segle xx: el *baby-bust* o la caiguda de la natalitat. Però potser no tenim tan present el segon *baby-boom* en les primeres dues dècades del segle XXI, amb un pic l'any 2008 de 64.694 naixements, infants que durant el curs 2023-24 fan el darrer de l'educació secundària obligatòria, l'ESO, nova etapa escolar amb la Llei Orgànica d'Ordenació del Sistema Educatiu de 1990, la LOGSE, que perllongà l'escolarització obligatòria fins als 15 anys. Uns infants que, si no abandonen prematurament l'escola, entraran el curs que ve en una segona etapa de secundària, sigui el batxillerat o la formació professional.

Amb la recessió de 2009, els naixements a la província de Barcelona caigueren en picat fins al llindar dels 40 mil que molt probablement naixeran al llarg de 2023. A partir d'aquí entrem en les previsions demogràfiques.

L'Institut d'Estadística de Catalunya, l'Idescat, planteja tres escenaris per a la població del futur en funció de diverses hipòtesis de fecunditat i de migracions. Tot i que no tenim la possibilitat d'exposar els nostres arguments a favor de l'un o l'altre, i veient com s'estan comportant els dos fenòmens, creiem que l'escenari etiquetat com a «baix» és el més plausible, amb una natalitat estable i una migració familiar (amb infants) significativa però no gaire. Hem de reconèixer un cert vertigen en projectar la població escolar a setze anys vista (del curs 2024-25 al 2039-40), però el que voldríem exposar aquí són tendències més que nombres absoluts (gràfic 4).

Gràfic 4. Previsió del volum d'alumnat per etapes educatives a la província de Barcelona

Font: elaboració a partir de previsions de l'Idescat i taxes d'escolarització.

Així, en la primera etapa de l'educació infantil (0-2 anys) partim de la idea de l'increment progressiu de la provisió de places públiques, que comportaria un substancial augment de les escoles bressol, de manera que, en conseqüència, l'alumnat passaria de 60 a 90 mil. Cal remarcar que això no seria degut a una recuperació de la natalitat ni a la migració familiar, sinó per una cada vegada més elevada taxa d'escolarització. Cal estar-hi preparats, amb una política ben distribuïda territorialment en funció de les necessitats educatives de cada municipi.

Una altra hipòtesi que regeix aquestes dades es basa en el fet que la segona etapa de l'educació infantil cobrirà pràcticament la totalitat de la població de 3 a 5 anys. Aquest patró suposa que l'escolarització en aquest període depèn de manera exclusiva de les previsions demogràfiques, i això suposarà (amb l'escenari escollit) una lleugera caiguda fins al curs 2027-28, i que s'estabilitzarà des d'aleshores en 120 mil alumnes per curs.

Així, també podem considerar que la totalitat de la població entre 6 i 11 anys estarà escolaritzada, però en veurem minvar el volum, des dels quasi 330 mil alumnes

actuals fins als 250 mil a partir del curs 2035-36. Tenim a les nostres mans, davant aquest molt probable futur, mantenir els recursos dedicats a aquesta etapa, reduir progressivament les ràtios i millorar la qualitat dels programes docents o, al contrari, començar a tancar línies de primària fins que el volum d'alumnat en aquesta etapa escolar s'estabilitzi, a deu cursos escolars vista.

Volem destacar, finalment, que quan les generacions posteriors al 2008 (pic del darrer *baby-boom*) vagin abandonant l'ESO, l'alumnat d'aquesta etapa escolar anirà minvant progressivament, des dels 250 mil actuals fins als 175 mil a partir del curs 2036-37. La previsió és similar que en la primària, i de les actuacions que portem a terme dependrà que aconseguim reduir l'excessiu abandonament escolar prematur que registrem ara mateix.